

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2018, tom 49, s. 155–171

<https://doi.org/10.7163/SOW.49.10>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Wioski tematyczne w procesie odnowy wsi pomorskich

Thematic villages in the rural renewal process of Pomerania

Gabriela CZAPIEWSKA

Akademia Pomorska w Słupsku
Instytut Geografii i Studiów Regionalnych
ul. Partyzantów 27, 76-200 Słupsk
gabrielaczapiewska@poczta.onet.pl

Zarys treści: Zmiany zachodzące współcześnie na obszarach wiejskich zmuszają do poszukiwania nowych rozwiązań pozwalających na stworzenie dodatkowych form zarobkowania przy zachowaniu charakteru wsi. Jedną z inicjatyw w nurcie odnowy wsi jest tworzenie wiosek tematycznych. Są one sposobem na biznes, integrację mieszkańców, a jednocześnie wyznaczają drogę do ożywienia gospodarki wiejskiej. Celem artykułu jest wskazanie na ich znaczenie w procesie odnowy wsi. W pracy dokonano charakterystyki wiosek tematycznych na przykładzie regionu pomorskiego (województwo pomorskie i zachodniopomorskie). Zaprezentowano ich rozwój i rolę w aktywizacji społeczno-gospodarczej regionu. Wieś z niespotykanym motywem przewodnim jest alternatywą dla miejscowości o mniejszych szansach rozwojowych i przyczynia się do wzrostu innowacyjności w przestrzeni wiejskiej. W pracy wykorzystano literaturę z zakresu podjętej problematyki badawczej i źródła internetowe.

Słowa kluczowe: wieś tematyczna, odnowa wsi, region pomorski.

Wstęp

Unowocześnianie polskiej wsi to proces wieloletni i istotny do dalszego rozwoju oraz funkcjonowania terenów wiejskich. W Polsce od kilkunastu lat bardzo prężnie rozwija się nurt odnowy wsi, który przybiera różnorodne formy, często innowacyjne. Jedną z nich jest koncept wioski tematycznej, będącej pomysłem na tworzenie miejsc pracy z wykorzystaniem potencjału, umiejętności i pomysłów ludzi oraz infrastruktury czy przestrzeni w danej miejscowości. Wioska tematyczna jest ideą, która łączy wykorzystanie bogactw lokalnej gospodarki (bogactwa naturalne, kapitał społeczny, ludzki, fizyczny, finansowy) – na co zwraca uwagę J. Pretty (1999) – oraz zasobów kulturowych wsi, jak: dziedzictwo kultury duchowej (obrzędy, obyczaje, tradycje, język, legendy, gwara), materialnej (rzemiosło, produkty, stroje, rękodzieło) czy kultury gospodarowania przestrzenią (architektura, krajobraz wiejski, zabudowa). Według W. Idziaka (2008) wieś tematyczna to taka, której rozwój podporządkowany jest wiodącej idei, tematowi. Dzięki temu miejscowość staje się oryginalna, jedyna w swoim rodzaju poprzez to, że koncentruje się na określonym kierunku rozwoju i w porównaniu z innymi wsiami o podobnym stanie wyjściowym rozwija

się znacznie lepiej pod względem gospodarczym i społecznym. Wioska tematyczna jest przedsięwzięciem interdyscyplinarnym (Wacięga 2011), wykorzystującym w swojej działalności dorobek takich dyscyplin naukowych, jak organizacja i zarządzanie, teoria polityki, filozofia, psychologia społeczna czy socjologia. Odnosi się to zarówno do międzypodmiotowych relacji między organizatorami wioski tematycznej, jak i kontaktu z jej otoczeniem – osobami i organizacjami z zewnątrz (Idziak 2004).

Wioski tematyczne etapem odnowy wsi

Wioski tematyczne – czyli wsie z motywem przewodnim – to innowacyjny sposób na ożywienie gospodarki wiejskiej oraz zapewnienie mieszkańcom wsi alternatywnych dochodów. Spotkać je można w wielu krajach świata, jednakże ich specjalizacja (tematyczność) znajduje się na różnym stopniu rozwoju. Najczęściej powstają one w procesie pojedynczych inicjatyw (projektów), ale w kilku krajach – Austrii, Niemczech, Korei Południowej i Polsce – prowadzone są programy tworzenia wiosek tematycznych w ramach regionu, a nawet państwa (Thieme i Birkigt 2006; Brunmayr 2001, 2006). Idea wsi tematycznych pojawiła się w Europie po 1990 r. w ramach takich programów jak „Leader”, Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL czy „Odnowa wsi” w Dolnej Austrii. Zatem pierwsze wioski tematyczne w Europie powstały na terenie Dolnej Austrii, a ich kreowanie miało związek z programem odnowy wsi i poprawą ich sytuacji gospodarczej (Sala 2016). Do Polski nurt ten dotarł około 10 lat później, głównie dzięki jego aktywnemu propagatorowi, socjologowi Wacławowi Idziakowi oraz działaniom Fundacji Wspomagania Wsi. Wioski tematyczne w Polsce na większą skalę zaczęły powstawać na początku XXI w. Korzystano przy tym często z doświadczeń państw zachodnich, jak Austrii, Niemiec, Belgii czy Francji. Pierwszą próbę tworzenia w kraju takiej wioski podjęto w 1998 r. w gminie Wierzbinek (województwo wielkopolskie). Pomyślano tam o wykorzystaniu nazwy wsi Wierzbinek do tworzenia specjalizacji związanej z wielokierunkowym wykorzystaniem wierzby. Spośród wielu inicjatyw podjętych wówczas w gminie najbardziej znaczącą okazała organizacja Targów Wierzby i Wikliny „Salix”. Jednakże pierwsze wsie tematyczne powstały w województwie zachodniopomorskim (w gminach Sianów i Malechowo), począwszy od utworzenia pionierskiej *Wioski Hobbitów* w Sierakowie Sławieńskim.

Tworzenie i działalność wiosek tematycznych ma na celu poprawę jakości życia jej mieszkańców i dostosowania wsi do zmieniających się warunków życia i gospodarowania, w szczególności rosnącej pozycji kapitału ludzkiego, społecznego i kulturowego (Idziak 2004). Szczególną rolę odgrywa tu kapitał społeczny, który wpływa na ekonomiczne i obywatelskie aspekty wspólnot lokalnych, gdyż tworzy warunki do współpracy jednostek w środowisku lokalnym (Wacięga 2011).

Tworzenie wsi tematycznych, obok zrównoważonego rozwoju, było ostatnim etapem procesu odnowy wsi, trwającym w Polsce od początku obecnego stulecia (Wilczyński i Idziak 2013). Początki idei odnowy wsi w Europie Zachodniej sięgają lat 50. ubiegłego wieku. Wówczas to w środowiskach związanych z rozwojem wsi dominowało myślenie i działanie według paradygmatu modernizacji (Kaleta 1992). W praktyce polegało to na „umieszczeniu wsi”, czyli przeniesieniu wzorca rozwoju miast na obszary wiejskie zarówno w sferze infrastruktury, budownictwa, jak i krajobrazu, kultury i stylu życia (Rydz 2009). Takie „odnawianie wsi” doprowadziło jednak do jej oszpecenia. Architektura wsi

stała się nieudolną imitacją miejskich trendów. Działania „umiastowienia” przyniosłyby efekt pozytywny, gdyby równocześnie nie następował zanik indywidualności i tożsamości wsi, degradacja jej kulturowego i przyrodniczego znaczenia. Przyjmuje się, że był to pierwszy etap odnowy wsi (Idziak 2004). Kolejny przypadał na lata 1975–1994, kiedy to podejmowane działania miały na celu „naprawę” negatywnych skutków modernizacji obszarów wiejskich, poprzez przywrócenie i kultywowanie tradycyjnego ich wyglądu i ładu. Wówczas to po raz pierwszy dostrzeżono, że aby poprawić warunki życia ludności wiejskiej, należy zadbać o alternatywne, w domyśle pozarolnicze, miejsca pracy (Wilson 1999; Wilczyński i Idziak 2013; Wolski i Sykała 2016). Warto dodać, iż w latach 70. ruch odnowy wsi przeniósł się z Niemiec do Austrii. Szczególnie w Dolnej Austrii, zwracano uwagę na to, by poprawiając infrastrukturę wsi, zachować walory jej krajobrazu i architektury. Zakładano wówczas, że upiększenie i poprawa warunków życia mieszkańców spowoduje zatrzymanie odpływu ludności do miast, zapobiegnie dalszemu jej ubożeniu oraz zmniejszy dystans do miasta. Okazało się to jednak niewystarczające. W 1994 r. zaczęto więc w Austrii wdrażać nowe zasady odnowy wsi, których założeniem była także odnowa duchowa i społeczna (Czapiewska 2011). Zapoczątkowało to trzeci etap tego procesu. Po 1994 r. opracowano Strategię dla Wiejskiej Europy. Modernizację wsi zastąpiono jej odnową, polegającą na przywróceniu jej niepowtarzalnych zasobów i wartości, przy szczególnym podkreśleniu roli lokalnych społeczności, których zaangażowanie stało się podstawą procesów rewitalizacyjnych obszarów wiejskich. Prowadziło to do zwiększenia roli sołectw oraz decentralizacji kompetencji i finansów gminy (Kamiński 2008). W 2000 r. dołożono do tego potrzebę zrównoważonego rozwoju wsi i tworzenie wiosek tematycznych (czwarty etap odnowy wsi).

Wioski tematyczne należą do działalności o charakterze niszowym, gdyż zainteresowanie nimi wynika z ich odmienności i różnorodności, jednak mogą być popularne wśród pewnej grupy konsumentów. Decyduje o tym często połączenie ofert poszczególnych gospodarstw agroturystycznych oraz twórców w szerszą ofertę wypoczynku i aktywnego spędzania czasu. Współpracując ze sobą, autorzy wiosek tematycznych mogą zaproponować swym gościom znacznie atrakcyjniejszą propozycję, aniżeli mogliby to zrobić samodzielnie. Na płaszczyźnie gospodarczej wioska tematyczna jest przykładem tworzenia alternatywnych wobec rolnictwa źródeł utrzymania dla mieszkańców wsi i wpisuje się także w nurt rozwijającej się współcześnie turystyki wiejskiej. Działalność wioski tematycznej nie ogranicza się jednak do rozwijania działalności gospodarczej w społecznościach wiejskich (Waciegą 2011). Zdaniem A. Kłoczko-Gajewskiej (2015) założenia leżące u podstaw ich tworzenia są różnorodne, poczynając od ekonomicznych (zwiększenie dochodu dzięki turystom zainteresowanym silną, rozpoznawalną marką) i społecznych (lepsze zgranie społeczności dzięki wspólnemu, ważnemu celowi), kończąc na organizacyjnych (koncentracja na silnych stronach organizacji przyczynia się do jej sukcesu). Głównym celem powstania wsi tematycznej jest jednak zaangażowanie i wypracowanie przez rdzennych mieszkańców, znających słabe i mocne strony miejscowości, pomysłu na jej rozwój, który ma być oparty na wiedzy i skierowany w stronę gospodarki, której fundamentem jest nauka. Zatem wsie tematyczne są swego rodzaju metodą na „nową gospodarkę” na obszarach wiejskich. Tworzone są głównie wysiłkiem samych mieszkańców, przy większym lub mniejszym wsparciu ze strony gmin, programów pomocowych i doradców zewnętrznych. Istotna jest w tym procesie zwłaszcza rola lokalnych liderów – ich kompetencje oraz umiejętności pracy na poziomie lokalnym – i organizacji pozarządowych, jako formalnych struktur inicjujących czy wspierających rozwój wsi tematycznych. Wiele przedsięwzięć re-

alizowanych było chociażby w ścisłej współpracy z lokalnymi grupami działania. Z upływem lat zainteresowanie wioskami tematycznymi nie maleje, a nawet wzrasta, o czym może świadczyć fakt, iż w ostatnich latach odbyły się dwa kongresy wiosek tematycznych¹, w których każdorazowo uczestniczyło około 250 osób z całej Polski.

Wydaje się, że wioska tematyczna, czyli zinterpretowana przestrzeń wsi, może być rozumiana jako dobro wspólne osób zaangażowanych w jej tworzenie i działalność. Wspólna interpretacja przestrzeni przynosi rezultaty w postaci pomysłów na jej wykorzystanie, gotowych produktów turystycznych oraz komunikatów skierowanych do zewnętrznych odbiorców oferty wioski. Dzięki kooperacji tych osób tworzone są nie tylko nowe walory turystyczne miejsca, ale wzmacniane jest również wzajemne zaufanie i więzi grupowe (Wacięga 2011). Wioska tematyczna poszerza horyzonty, inspiruje do nowych pomysłów, do myślenia o tym, jak stworzyć nową świetlicę, co ciekawego, twórczego i pożytecznego można w niej robić, jak ze świetlicy, szkoły czy remizy uczynić ośrodek rozwoju wsi (Idziak 2008). Wartościami dodanymi zmian zaistniałych w świadomości mieszkańców wiosek są bardzo szybko zachodzące przeobrażenia w wyglądzie miejscowości. Zmienia się estetyka wsi, bowiem mieszkańcy zaczynają dbać o swoje „małe ojczyzny”. Ukierunkowane działania powodują rozwój wizualny całej wsi, zaś korzyści z tworzenia wioski tematycznej są widoczne dla wszystkich, bez względu na to, czy są to osoby aktywne w działaniach, czy też bierne (Czapiewska 2012). Wśród innych istotnych korzyści wynikających z tego procesu, wymienić należy:

- ożywienie gospodarcze oraz rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej,
- promocję gospodarczą i rozwój lokalnej przedsiębiorczości,
- poprawę warunków życia na wsi,
- integrację społeczną,
- rozwijanie przedsiębiorczych postaw i umiejętności, a także wzmocnienie poczucia własnej wartości mieszkańców wsi.

Zdaniem W. Idziaka (2008) funkcjonowanie wsi tematycznej to także szansa na pozyskiwanie środków zewnętrznych oraz nowych partnerów biznesowych zainteresowanych rozwojem społeczności lokalnej, przeciwdziałanie ucieczce młodych osób z terenów wiejskich czy też aktywizacja zawodowa i społeczna starszych mieszkańców. Korzyści tych dowodzą również badania przeprowadzone przez A. Kłoczko-Gajewską (2015), z których wynika, iż mieszkańcy zauważają istotne zmiany w otoczeniu od czasu założenia wioski tematycznej. Na pierwszym miejscu zdecydowanie wymieniają wygląd wsi (posprzątane podwórza, zagospodarowana przestrzeń wspólna). Większa dbałość o otoczenie wynikała często z tego, że mieszkańcy nie chcieli się wstydzić przed turystami. Wielu z nich podkreślało fakt, iż inwestycje w ogólną infrastrukturę służą zarówno turystom, jak i mieszkańcom (zbudowano place zabaw, postawiono ławki, tablice informacyjne, wyremontowano świetlice, zbudowano specjalne budynki służące podejmowaniu turystów). Po drugie, znacząco zmieniła się postawa mieszkańców, zwiększył się poziom ich aktywności, wzajemnej życzliwości, pewności siebie i otwartości na innych. Dzięki założeniu wioski tematycznej poszerzyły się też ich kontakty zewnętrzne z innymi wioskami czy organizacjami pozarządowymi (np. lokalnymi grupami działania). Na kolejnym miejscu badani wymieniali uzyskane dochody, które były raczej niewielkie i sezonowe. Można domniemywać, że będą one rosły wraz z rozwojem oferty wioski. Podkreślić przy tym należy, że w większości przypadków były już

¹ I Ogólnopolski Kongres Wiosek Tematycznych odbył się w Warszawie 21–22 marca 2016 r., II Kongres miał miejsce w Marózie-Kamionce 5–6 maja 2017 r.

przygotowane plany dotyczące przyszłego rozwoju wioski. Deklarowano m.in. zorganizowanie miejsc noclegowych, zaangażowanie większej liczby mieszkańców, zwiększenie liczby ozdób we wsi czy wykorzystanie nowych form promocji (stron internetowych, ulotek). Warto dodać, iż tworzenie i wdrażanie idei wiosek tematycznych umożliwiły też pozyskiwane przez stowarzyszenia środki finansowe, zarówno unijne (m.in. z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich), jak i krajowe (Fundacji Wspomagania Wsi, Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej czy w ramach programu „Działaj Lokalnie”). Sprawne funkcjonowanie wioski zapewniają też: nieustanne zaangażowanie mieszkańców w jej progres, nowe oryginalne pomysły rozwijające przyjętą specjalizację wsi, unowocześnianie oferty wsi tematycznej, wzrost jakości świadczonych usług oraz skuteczny marketing. Jednostki niespełniające tych warunków najczęściej zaprzestają swojej działalności bądź też czasowo ją zawieszają. W takich przypadkach powinno nastąpić przekierowanie aktywności społecznej mieszkańców na inne pola.

Funkcjonowanie wsi tematycznych w regionie

W regionie pomorskim obecnie funkcjonuje dziewięć wiosek tematycznych, w tym pięć na terenie województwa zachodniopomorskiego i cztery w województwie pomorskim (tab. 1). Pierwszym regionem w Polsce, w którym się one pojawiły, było województwo zachodniopomorskie, gdzie w Sierakowie Sławieńskim utworzono *Wioskę Hobbitów*. Stała się ona wzór, z którego inspirację czerpały miejscowości z innych regionów.

Tabela 1. Wsie tematyczne w regionie pomorskim

Nazwa wsi tematycznej	Miejscowość	Gmina	Powiat	Liczba ludności*	Typ specjalizacji wsi
Województwo pomorskie					
<i>Kraina Fantazji</i>	Karwno	Czarna Dąbrowka	bytowski	302	twórczość artystyczna
<i>Słonecznikowa Wieś</i>	Gogolewko	Dębница Kaszubska	słupski	156	przyroda/historia wsi
<i>Wioska Ziół i Kwiatów</i>	Mikorowo	Czarna Dąbrowka	bytowski	230	tradycje uprawy, przetwórstwa ziół i kwiatów
<i>Wioska Kaszubska</i>	Swornegacie	Chojnice	chojnicki	1080	tradycje rzemiosła i zajęć/przyroda, krajobraz
Województwo zachodniopomorskie					
<i>Wioska Hobbitów</i>	Sierakowo Sławieńskie	Sianów	koszaliński	413	literatura, film
<i>Wioska Zdrowego Życia</i>	Dąbrowa	Sianów	koszaliński	396	ekologia/zdrowy styl życia
<i>Wioska Końca Świata</i>	Iwięcino	Sianów	koszaliński	327	historia wsi
<i>Wioska Bajek i Rowerów</i>	Podgórci	Malechowo	sławieński	212	twórczość artystyczna/bajki
<i>Wioska Labiryntów i Źródeł</i>	Paproty	Malechowo	sławieński	187	przyroda, krajobraz

* Liczba ludności według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011; <http://www.polskawliczbach.pl> (dostęp z dnia 10.05.2017)

Źródło: opracowanie własne.

Badane wsie tematyczne posiadają motyw przewodni, który jest często związany z zasobami lub produktami lokalnymi występującymi na danym terenie. Jednak niektóre oferty bazują na motywach irracjonalnych, często niczym niezwiązanych z danym miejscem. Na terenach wiejskich turyści mogą się więc przenieść na koniec świata (Iwęcino – woj. zachodniopomorskie) czy do krainy fantazji (Karwno – woj. pomorskie). Wiodący temat wsi zależy od pomysłowości jej mieszkańców. Podłożem specjalizacji są najczęściej tradycje upraw i przetwórstwa, rzemiosło, zajęcia charakterystyczne dla miejscowości oraz tradycje związane z działalnością artystyczną. Niektóre wsie wykorzystują też do swych specjalizacji historię, miejscowe legendy oraz walory przyrodniczo-krajobrazowe. Niekiedy odnoszą się do postaci literackich bądź filmowych (Sierakowo Sławieńskie – woj. zachodniopomorskie). Istnieją też wsie tematyczne, które powstały jako rozwinięcie hobby jednego lub kilku jej mieszkańców (Karwno – woj. pomorskie).

Wieś tematyczna jako przedsięwzięcie gospodarcze to wyodrębniona organizacyjnie (prawnie) struktura, działająca zgodnie ze swoim statutem (umową), posiadająca określoną specjalizację, ofertę produktów i usług oraz pomysł na ich skuteczne sprzedanie. Oferta polega na wykorzystywaniu istniejących zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych danej miejscowości (Idziak 2008). Zakłada się, że do skutecznego rozwoju wsi tematycznej niezbędne jest przygotowanie co najmniej dwuproduktowej oferty sprzedażowej, obejmującej co najmniej letni sezon turystyczny, a najlepiej oferty całorocznej, uwzględniającej opcje zróżnicowane warunkami pogodowymi (Ofierska 2017). Wioski tematyczne starają się przyciągnąć do siebie unikatowym produktem turystycznym i nowatorskimi pomysłami. Koncepcje na specjalizacje są oczywiste w miejscowościach o bogatej tradycji. Wykorzystuje się tam dotychczasowe doświadczenia, umiejętności i kontakty, rozwijając na podstawie tradycyjnych zajęć nowe formy działalności. Dziedzictwo oraz tradycje ożywają w formie warsztatów, gier terenowych, zabaw plenerowych, programów edukacyjnych czy produktów lokalnych. Oferty wiosek wynikające z wiodących tematów w niektórych przypadkach są dość zróżnicowane, podczas gdy w innych koncentrują się na wybranych aktywnościach bądź też oferta jest dopiero w fazie rozwoju. Większość wpisuje się w tzw. turystykę edukacyjną i adresowana jest głównie do grup zorganizowanych ze szczególnym nastawieniem na grupy szkolne. W gorszej sytuacji jest turysta indywidualny chcący skorzystać z oferty. Wszystkie wsie tematyczne w regionie pomorskim realizują warsztaty (głównie rękodzielnicze, ceramiczne, kulinarne), szlaki i ścieżki edukacyjne (przyrodnicze, tematyczne) oraz zabawy, gry i animacje (tab. 2). Większość posiada także w swojej ofercie konkursy, quizy, zawody, gry terenowe, questy czy też pokazy. Ponad połowa wiosek proponuje odwiedzającym wykłady i prezentacje, a także wycieczki i wyprawy (zwłaszcza piesze, rowerowe i spływy kajakowe). Organizowane są również jarmarki (np. Jarmark Hobbitów, Jarmark Słonecznikowy, Jarmark Średniowieczny), festyny i biesiady – w stałych terminach, albo na zamówienie dużych, zorganizowanych grup turystów. W niektórych wsiach okazjonalnie organizowane festyny dla mieszkańców od pewnego czasu zaczęły na stałe wpisywać się w życie wsi; tradycje wspólnych, sąsiedzkich działań znane są już od wieków (m.in. opisywał je Władysław Reymont w powieści „Chłopi”).

Tabela 2. Oferta pomorskich wsi tematycznych

Rodzaj oferty	Liczba miejscowości z daną ofertą	
	liczba wskazań	%
warsztaty	9	100,0
w tym: rękodzielnicze	6	66,6
ceramiczne	5	55,5
plecionkarskie	3	33,3
kulinarne	6	66,6
artystyczne (teatralne, taneczne, muzyczne)	3	33,3
kuglarskie, żonglerskie	3	33,3
zielarskie	2	22,2
sprawnościowe	2	22,2
zabawy, gry, animacje	9	100,0
konkursy, quizy, zawody	8	88,8
gry terenowe, questy	8	88,8
pokazy (artystyczne, rekonstrukcje)	8	88,8
wykłady i prezentacje	6	66,6
szlaki i ścieżki edukacyjne (przyrodnicze, tematyczne)	9	100,0
jarmarki, festyny, biesiady	5	55,5
zwiedzanie z przewodnikiem	4	44,4
wycieczki, wyprawy	6	66,6
w tym: piesze, nordic walking	4	44,4
rowerowe	5	55,5
spływy kajakowe	3	33,3
jazda konna	2	22,2
żeglarstwo	1	11,1

Źródło: opracowanie własne.

Na obszarze badawczym wykształciły się wsie o ciekawych specjalizacjach, stanowiąc żywy przykład na to, że pomimo przekształceń systemowych i wielkiego bezrobocia można zaktywizować społeczeństwo, odnaleźć mocne strony swojej miejscowości, często o peryferyjnym położeniu, i uczynić z tego atrakcję, a jednocześnie przyciągnąć turystów i poprawić sytuację ekonomiczną. Pierwszą, utworzoną w regionie pomorskim wsią tematyczną była, wspomniana wcześniej, *Wioska Hobbitów* w Sierakowie Sławieńskim, miejscowości położonej na peryferiach gminy i regionu. W projekt tworzenia wsi zaangażowała się prawie jedna piąta jej mieszkańców (Idziak 2013). Specjalizacja miejscowości opiera się na tematyce związanej z twórczością J.R.R. Tolkiena. Tworzą ją dwa wzajemnie uzupełniające się elementy – ludzie (członkowie stowarzyszenia „Hobbiton”, zamieniający się od czasu do czasu w hobbitów, elfów czy krasnoludów, by „przenieść” gości w magiczny świat przygód, gier i zabaw) oraz infrastruktura (zlokalizowane we wsi i wokół wsi zabudowania i miejsca zaadaptowane na użytek *Wioski Hobbitów*, m.in. Domek Hobbita,

Wieża Elfów, Kuźnia Krasnoludów). Tworzenie wioski tematycznej miało być sposobem na uatrakcyjnienie oferty wiejskiej szkoły podstawowej, integrację ze środowiskiem lokalnym oraz pomoc osobom bezrobotnym w radzeniu sobie z problemami osobistymi i społecznymi. Funkcjonujące od 2002 r. Stowarzyszenie „Hobbiton” wraz z miejscową szkołą podstawową realizowało zadania wspierania mieszkańców wsi i najbliższej okolicy w rozwijaniu przez nich przedsiębiorczości oraz w przygotowywaniu nowych ofert turystycznych. W placówce utworzono 40 miejsc noclegowych dla grup zorganizowanych (w warunkach schroniskowych). We wsi zbudowano różnorodne obiekty z pali drewnianych, dbając o odpowiednie detale charakterystyczne dla scenerii z powieści np.: wieże, chaty lepiące z gliny, labirynt. Powstały ścieżki tematyczne z zaplanowanymi przystankami dotyczącymi „Władcy Pierścieni”. Funkcjonuje tzw. „szkoła w wiejskiej zagrodzie”, która daje możliwość czynnego uczestniczenia w zajęciach, takich jak ubijanie masła czy chów zwierząt gospodarskich, przybliżając uczestnikom realia życia na wsi. Wśród odwiedzających przeważają dzieci i młodzież szkolna, która chętnie rozwija swój potencjał kreatywności w trakcie różnorodnych gier fabularnych, warsztatów artystycznych oraz spektakli organizowanych w lesie. W ofercie wsi znaleźć można grę terenową „Hobbit, czyli tam i z powrotem”, hobbickie gry i zabawy, imprezy integracyjne dla firm, szkół i przedszkoli oraz ścieżkę edukacji ekologicznej poświęconą życiu lasu. Rokrocznie w sezonie letnim organizowane są imprezy cykliczne, które cieszą się dużą popularnością i przyciągają wielu turystów. W maju „Majówka z Hobbitem”, w czerwcu „Powitanie Lata”, w lipcu odbywa się zabawa taneczna w wiosce, zaś w sierpniu „Jarmark Hobbita”. Sezon kończy impreza pod nazwą „Urodziny Bilba” (we wrześniu). Od wielu lat w Sierakowie prowadzone są Letnie Akademie Liderów Wiejskich. Ponadto przyjmowane są wizyty studyjne z innych wsi, zarówno z Polski, jak i z zagranicy. Rokrocznie wieś odwiedza około 15 tysięcy osób. Dzięki utworzeniu wioski tematycznej wzrosła samorządność mieszkańców. Charakterystyczne jest to, że wieś wybrała całkiem inną i innowacyjną drogę promocji finansowaną z Regionalnego Programu Odnowy Wsi. Jednakże pieniądze nie odegrały w tym przypadku głównej i wiążącej roli, gdyż o sukcesie zdecydowali tutejsi mieszkańcy, którzy znaleźli pomysł na swoją miejscowość i przy stosunkowo niewielkich nakładach finansowych potrafili skutecznie realizować swoje plany i postanowienia, realnie zmieniając sytuację ekonomiczną wsi. Wysiłki mieszkańców zostały docenione, gdyż we wrześniu 2006 r. *Wioska Hobbitów* została nagrodzona w europejskim konkursie „Europejska Nagroda Odnowy Wsi”, zorganizowanym przez Europejską Wspólnotę Roboczą. Komisja składająca się z przedstawicieli rządów krajów unijnych, naukowców i ekspertów z tej dziedziny przyznała wyróżnienie w kategorii osobliwych dokonań i sukcesów². W 2008 r. wieś wyróżniono także w konkursie Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego w kategorii „Produkt Turystyczny”. *Wioska Hobbitów* należy do grupy pięciu wiosek tematycznych utworzonych w ramach programu EQUAL w gminach Malechowo i Sianów (Podgórk – *Wioska Bajek i Rowerów*, Paproty – *Wioska Labiryntów i Źródeł*, Dąbrowa – *Wioska Zdrowego Życia*, Iwęcino – *Wioska Końca Świata*, Sierakowo Sławieńskie – *Wioska Hobbitów*).

Ciekawym przykładem jest wieś Podgórki, w której przed transformacją funkcjonował PGR. Po jego upadku lokalna społeczność, by uchronić przed dewastacją opuszczone budynki zaadaptowała je na pomieszczenia, w których prowadzone są zajęcia w ramach

² Sierakowo – *Wioska Hobbitów*; www.wioskitematyczne.org.pl (dostęp z dnia 17.05.2017); <https://www.facebook.com/wioskahobbitow/> (dostęp z dnia 17.05.2017); <http://wioskahobbitow.pl/> (dostęp z dnia 18.05.2017).

specjalizacji związanej z bajką i rowerami (Czapiewska 2012). W „Sali na folwarku” prowadzone są warsztaty artystyczne (ceramika, papieroplastyka, malowanie na szkle i folii, wyrób świec z wosku). W ofercie znajdują się także bajkowe gry i zabawy, kuglarstwo oraz bajkowo-ekologiczna trasa rowerowa. W popegeerowskim pałacu mieścił się niegdyś Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci z lekkim upośledzeniem umysłowym. W ramach swojej działalności ośrodek organizował szereg aktywności istotnych z punktu widzenia poszukiwań tematu rozwojowego wsi. W 2003 r. utworzono Stowarzyszenie Rozwoju SOSW i wsi Podgórki „Razem w Przyszłość”, które po dwóch latach przystąpiło do Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Razem” realizującego Program Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. W 2006 r. odbyła się akcja „Uwolnij swój rower”, stanowiąca niejako pierwszy istotny etap funkcjonowania wsi tematycznej, w ramach której mieszkańcy Koszalina i okolic mogli się pozbyć nieużywanych rowerów i zbędnych części, na rzecz powstającej w Podgórkach wypożyczalni rowerów. Uczestnicy warsztatów „Bajkocykle” i młodzież z Podgórek remontowali zebrane w ten sposób rowery, ucząc się przy tym ich obsługi i konserwacji. Z części rowerowych składano też eksperymentalne konstrukcje – instalacje rowerowe. Wypożyczalnia rowerów została w ten sposób wyposażona w około 20 rowerów i dodatkowe atrakcje w postaci rowerów piętrowych (*tallbike*), tandemów i rowerów z różnych bajek (m.in. piernikowy rower Baby Jagi, rower czarnoksiężnika, rower Tomcia Palucha i rowery dla wrózek). W trakcie warsztatów „Bajkocykle” wyznaczono ścieżkę rowerową z Podgórek do Paprot, przebiegającą wzdłuż doliny rzeki Grabowej, która umożliwia organizowanie rajdów na orientację i gier terenowych opartych o fabuły zaczerpnięte z bajek. Corocznie odbywają się w miejscowości przeglądy teatralne pn. „Wiosna z Bajką” integrujące lokalną społeczność. Na uwagę zasługują także walory przyrodnicze tego miejsca, jak zabytkowy park, okoliczne lasy pokryte parowami, które tworzą tajemniczy nastrój. Dzięki temu dzieciom, które odwiedzają to miejsce, łatwo jest sobie wyobrazić, że żyją tam skrzaty, krasnoludki i inne bajkowe postacie. Warto wspomnieć, iż w 2009 r. w Podgórkach odbył się I Zachodniopomorski Kongres Odnowy Wsi pod nazwą „Pomysł na lepszą przyszłość”. Honorowym gościem był Ryszard Wilczyński, uważany za jednego z prekursorów odnowy wsi na ziemiach polskich³. Spotkanie to było okazją do prezentacji najnowszych tendencji w ruchu odnowy wsi w Europie i Polsce, a jednocześnie elementem integracji liderów i środowisk zaangażowanych w tę ideę.

Wsią tematyczną w województwie zachodniopomorskim o dość ciekawej specjalizacji jest też Iwęcino. Inspiracją „pomysłu na wieś” był kościół zbudowany przez zakon Cystersów w XIV w., a dokładniej znajdująca się we wnętrzu polichromia z 1697 r. przedstawiająca „Sąd Ostateczny”. Z nią to właśnie związana jest specjalizacja wsi zinterpretowana jako *Wieś Końca Świata*, poprzez umieszczenie w niej tablic zawierających wiersze i cytaty odnoszące się do końca świata⁴. Oferta jest urozmaicona, realizowane są tam usługi kulinarne i agroturystyczne, odbywają się ciekawe warsztaty nawiązujące do średniowiecznego i cysterskiego rodowodu wsi oraz do wiejskich tradycji ludowych. Mieszkańcy dostrzegli też możliwość innego wykorzystania obiektów porolniczych, tworząc dwa gospodarstwa edukacyjne – jedno powstało na bazie dawnej stodoły – „Galeria Pod Kogutem”, zaś drugie w dawnej oborze – „Podwórzec Czasu”. W pierwszym z nich realizowane są głównie zaję-

³ Podgórki – Wioska Bajek i Rowerów; www.wioskitematyczne.org.pl (dostęp z dnia 17.07.2017); <http://wioskitematyczne.prv.pl/wioski-tematyczne-w-polsce/kraina-bajek-i-rowerow.html> (dostęp z dnia 19.07.2017)

⁴ Iwęcino – Wioska Końca Świata; www.wioskitematyczne.org.pl (dostęp z dnia 17.07.2017); http://morze-przygody.eu/?page_id=569 (dostęp z dnia 18.07.2017)

cia z historii świata rolniczego, tradycji świątecznych oraz zajęcia artystyczne z wykorzystaniem słomy i siana. Drugie z kolei specjalizuje się w fizyce i astronomii (zajęcia dotyczące astronomii i czasu). Inicjatorem przedsięwzięcia było utworzone w 2007 r. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Iwęcina. Realizowało ono także projekt „Ekonomia Społeczna Na Szlaku Cysterskim”, na bazie którego powstała oferta turystyczna wykorzystująca dziedzictwo kulturowe do promocji Pomorskiego Szlaku Cysterskiego i Iwęcina jako wioski pocysterskiej. Dzięki tej inicjatywie w 2008 r. przyznano organizacji Dyplom Honorowy Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego. W 2009 r. stowarzyszenie zaangażowało się w obronę miejscowej szkoły podstawowej, czego efektem jest funkcjonujący w Iwęcinie, prowadzony przez stowarzyszenie, Zespół Placówek Oświatowych im. Aleksandra Doby (Szkoła Podstawowa, Niepubliczny Punkt Przedszkolny „Pod Kogucikiem”). Działania organizacji zostały również docenione przez samorząd terytorialny w kolejnych latach. W 2010 r. przyznano jej Statuetkę Lidera 2010, jako wyróżnienie jednej z dwudziestu prężnie działających organizacji pozarządowych w powiecie koszalińskim, a w 2011 r. w uznaniu zasług dla rozwoju Pomorza Zachodniego Zarząd Województwa wyróżnił Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Iwęcina srebrną odznaką honorową Gryfa Zachodniopomorskiego.

Dość oryginalny profil działalności mają Paproty – *Wioska Labiryntów i Źródła*, położone na skraju malowniczej pradoliny rzeki Grabowej. Po drugiej wojnie światowej, podobnie jak w innych wsiach regionu, nastąpiła wymiana ludności, co w znacznym stopniu przyczyniło się do zatracenia tożsamości kulturowej. Miejscowość charakteryzuje się skromnym, ubogim budownictwem. Domy i budynki gospodarcze wykonane są techniką ryglową, nie ma kościoła, szkoły, a jedynym miejscem, w którym spotykali się mieszkańcy, była świetlica. Szukając pomysłu na miejscowość, zwracano uwagę na zasoby charakteryzujące tylko Paproty, niepowtarzające się nigdzie indziej. Pomysł mieszkańców polegał na wykorzystaniu złóż torfu i pradoliny rzeki Grabowej do utworzenia kompleksu wierzbowych labiryntów. Mieszkańcy prowadzą w nich zajęcia edukacyjno-artystyczne z wykorzystaniem wikliny i torfu oraz zabawy i gry terenowe („Tajemnica Druida”). W ofercie edukacyjnej miejscowości są również ćwiczenia terenowe na łąkach, torfowiskach, a także zajęcia w laboratorium, gdzie uczestnicy warsztatów mogą przebadać torf. Głównym organizatorem zajęć edukacyjnych i artystycznych pn. „Plener Żywych Form Wikliniarskich” jest Stowarzyszenie Miłośników Pradoliny Grabowej. Przyjeżdżający w to miejsce artyści biorą udział w warsztatach, uczą się wyplatania, malują i rzeźbią. Dzięki temu przedsięwzięciu we wsi powstała galeria żywych rzeźb z wierzby. Z uwagi na coraz większe zainteresowanie wierzwą jako materiałem energetycznym, mieszkańcy zamierzają utworzyć Centrum Edukacji Wierzbowej⁵. Specjalizacja wsi wywodzi się zatem z labiryntowego ukształtowania jej przestrzeni, co pokazuje jednoznacznie, że kapitał przyrodniczy stanowił podstawę do wyróżniania się czymś szczególnym.

Specjalizacja wsi Dąbrowa związana jest ze zdrowym trybem życia i jego promocją (aktywność fizyczna i sport, zdrowa żywność, zielarstwo, poznawanie życia wsi i przyrody). Dąbrowa to wioska, której korzenie sięgają średniowiecza. Młyn, który można dziś oglądać, stoi w miejscu, w którym pierwsze koło młyńskie zamontowali cystersi blisko 700 lat temu. W ofercie *Wioski Zdrowego Życia* znajdują się m.in. zajęcia edukacyjne oraz terapeutyczne, ścieżki zdrowia, a dla dzieci gry i zabawy na „Wesołej Łączce”. Zajęcia prowadzone są na terenie kilku gospodarstw edukacyjnych. We wsi powstały m.in. dwie ścieżki

⁵ Paproty – Wioska Labiryntów i Źródła; www.wioskitematyczne.org.pl (dostęp z dnia 18.07.2017); <http://paproty.pl/> (dostęp z dnia 18.07.2017)

edukacyjne, w ramach których prowadzone są zajęcia z tradycyjnego wypieku chleba, rozpoznawania ziół leczniczych, można także odbyć spacer ścieżką przyrodniczą⁶. Propagatorem podejmowanych działań jest Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Dąbrowa – Wioska Zdrowego Życia.

W gminie Czarna Dąbrowka, dzięki inspiracji i zaangażowaniu Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, utworzono dwie wioski tematyczne: Karwno – *Kraina Fantazji* i Mikorowo – *Kraina Ziół i Kwiatów*. Karwno jest niewielką, typowo popegeerowską wsią z położonym nieopodal jeziorem o tej samej nazwie. Likwidacja PGR-u oraz duża odległość od większych aglomeracji miejskich przyczyniły się do powstania wielu problemów społecznych, w tym dużego bezrobocia. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, widząc potrzebę zmiany, skierował do mieszkańców „Program Aktywności Lokalnej”, którego celem było stworzenie wioski tematycznej (Bielski 2011). Oferta wsi *Kraina Fantazji*, skierowana jest zarówno dla dzieci, jak i dorosłych. W programie funkcjonują imprezy stałe (Fantazjada, Mikołajki z fantazją), gry i zabawy (Budowanie miast, Tor kapslowy, Gra bajkowa, Generator fantazji) oraz warsztaty (bębniarskie, kuglarskie, nauki samby, zajęcia rękodzielnicze, kulinarne – pieczenie bułeczek w glinianym piecu). Najważniejszym miejscem w *Krainie Fantazji* jest Farma Fantazji z miniaturowymi bajkowymi budowlami. Interesującą atrakcją jest przejazd agrobusem po malowniczych lasach, a także ścieżka edukacyjna po bagiennych torfowiskach. Zmiany, jakie zaszły w Karwnie, dotyczą przede wszystkim sposobu myślenia mieszkańców, a dopiero w dalszej kolejności przekładają się na zmiany w infrastrukturze wsi.

Mikorowo to miejscowość atrakcyjnie położona wśród uroczysk nad jeziorem Mikorowo i rzeką Łupawą. Najbardziej znanym dziedzictwem wsi jest dąb Wojsław. W wyniku interpretacji krajobrazu okolic wsi, jej dziedzictwa przyrodniczego i historycznego, utworzono dydaktyczną ścieżkę ziołową oraz wytyczono trasę „Wojsław i Słowianie”. Walory przyrodnicze miejscowości przyczyniły się do rozwoju gospodarstw agroturystycznych i turystyki aktywnej, gdyż oferują turystom: spływy kajakowe Łupawą i Słupią, wyprawy rowerowe po ciekawie wyznaczonych trasach, jazdy konne w miejscowych stadninach czy wędkowanie w zarybionych akwenach. Propozycja wsi tematycznej jest elastyczna, dostosowana do specyfiki grupy i zawiera m.in: herbaciarnię ziołową, pokazy i warsztaty (tańca dawnego, żonglerskie, ceramiczne, wikliniarskie, tkackie, kulinarne), zabawy i animacje czy fabularyzowaną grę terenową pn. „Serce Wojsława”⁷. Odwiedzający to miejsce mają do wyboru ofertę 1-dniową, obejmującą grę terenową i 3-godzinne warsztaty oraz pakiet 2-dniowy – Ziołowy weekend w Mikorowie, z noclegiem i pełnym wyżywieniem, skierowany do grup zorganizowanych. W Mikorowie w sezonie letnim odbywają się imprezy cykliczne, jak Urodziny Wojsława (w 2017 r. obchodził on 646-lecie) czy Noc Kupały, która przyciąga rekonstruktorów historycznych niemal z całej Polski. Festyny, jarmarki dla twórców ludowych i rękodzielników, pokazy walk rycerskich i pokazy żonglerki ogniem przyciągają rzesze turystów. Organizatorami imprez są Stowarzyszenie Loko-Motywa oraz Pomorska Grupa Odtwórstwa Historycznego. W miejscowości funkcjonuje Klub MIKO, a w nim dwie grupy tańca – Grupa Tańca Dawnego oraz Grupa Tańca z Ogniem, a także Dom Pracy Twórczej i Rzemiosła Dawnego, gdzie odbywają się wystawy oraz warsztaty (rzeźbiarskie, ceramiczne, wikliniarskie, tkackie). Gmina Czarna Dąbrowka ma 12 profesjonalnie wyszkolonych lide-

⁶ Dąbrowa – Wioska Zdrowego Życia: www.wioskitematyczne.org.pl (dostęp z dnia 18.07.2017); http://mo-rzeprzygody.eu/?page_id=569 (dostęp z dnia 18.07.2017)

⁷ Mikorowo – Wioska Ziół i Kwiatów: <http://mikorowskieziola.com.pl> (dostęp z dnia 19.07.2017); [facebook.com/wioskaziolikwiatow/](https://www.facebook.com/wioskaziolikwiatow/) (dostęp z dnia 19.07.2017)

rów społeczności lokalnych, co jest efektem działania Stowarzyszenia Loko-Motywa. Jego członkowie od chwili powstania w 2008 r. bardzo mocno zaangażowali się w promocję pomnika przyrody – stworzyli legendę o dębie Wojsławie, przygotowali również infrastrukturę pozwalającą na wypoczynek w jego cieniu. Stowarzyszenie jest szczególnie nastawione na oddolne inicjatywy nieformalnych małych grup i wspiera lokalnych liderów⁸.

Gogolewko – *Słonecznikowa Wieś* utworzona została w 2004 r. jako inicjatywa członków Fundacji Kaszubskie Słoneczniki. Mieszkańcy zapragnęli odnowić swoją wieś, zachować i wypromować jej dziedzictwo oraz zintegrować mieszkańców. Miejscowość wyróżnia bogactwo przyrody zachowanej w nienaruszonym stanie oraz odrębność kulturowa – mieszkańcy reprezentują kilka narodowości (Ukraińcy, Niemcy, Polacy). Motywem przewodnim jest słonecznik, symbolizujący optymizm i inspirację do podejmowania wyzwań. Każdego roku mieszkańcy wspólnie sięją słoneczniki w przydomowych ogródkach i polatkach. Na domach znajdują się tabliczki numeryczne z motywem słonecznika, na krańcach wsi straż pełnią ogromne słoneczniki wykonane z metalu. Słoneczniki wymalowane są także na elewacjach budynków i na płotach, które powstały podczas Jarmarku Słonecznikowego – cyklicznej imprezy odbywającej się zawsze w ostatnią niedzielę sierpnia. W świetlicy wiejskiej znajduje się niewielkie muzeum z eksponatami, które mieszkańcy wsi sami wyszukali. Z inicjatywy stowarzyszenia stworzono 15-kilometrową ścieżkę przyrodniczo-historyczną „Słonecznikowym Traktem”. Wieś posiada swoje lokalne produkty zwane „Smakiem Gogolewka” (przetwory z owoców i warzyw, miody, suszone grzyby, torby lniane, drewniane podstawki)

Przykładem wsi tematycznej, która powstała w oparciu o walory przyrodnicze, są też Swornegacie – *Wioska Kaszubska*. Miejscowość położona jest w malowniczej okolicy pełnej pól, lasów, jezior i rzek, które tworzą bogatą sieć szlaków wodnych. Tereny te obejmują jedno z największych w Polsce pól sandrowych (Gierszewska 2014). We wsi funkcjonuje Wiejski Dom Kultury, który w 2013 r. przeszedł gruntowny remont. Pozwoliło to na utworzenie miejsca prezentacji i promocji rybactwa śródlądowego i walorów przyrodniczych, a także zachowania dorobku kulturowego pokoleń mieszkańców Swornegaci. W nadbudowanych pomieszczeniach zorganizowano m.in. izbę muzealno-edukacyjną pn. „Świat wodny Kaszub” oraz wystawę sprzętu rybackiego pozyskanego od okolicznych mieszkańców. Organizowane są warsztaty wypieku chleba sworzyńskiego i warsztaty rękodzieła. W ramach „Letnich spotkań z kulturą kaszubską” organizowane są m.in. „Kaszubskie czwartki”, w trakcie których można posłuchać regionalnej muzyki i spróbować tradycyjnych potraw kaszubskich. Placówka słynie również z organizacji wielu cyklicznych imprez, m.in. gry terenowej „Test Kaszuba”, licznych zawodów sportowych, takich jak „Regaty o Błękitną Wstęgę Jeziora Karsińskiego”, „Jesienny Bieg Ekologiczny” oraz „Kaszubskie Regaty Wioślarskie im. B. Drewka”. W amfiteatrze nad jeziorem Karsińskim odbywają się festyny i zabawy taneczne, np. cykliczny „Kaszubski Festiwal Piosenki Country i Folk „CHECZ”. W 2005 r. powstał we wsi Kaszubski Dom Rękodzieła Ludowego – kryty trzcinową strzechą budynek w stylu miejscowego, ludowego budownictwa. Mieści się tam izba regionalna z wystawą tradycyjnych sprzętów i narzędzi używanych niegdyś przez Kaszubów, wystawa malarstwa, fotografii i rzeźby kaszubskich artystów plastyków i rękodzielników, punkt informacji turystycznej. Organizowane są warsztaty ceramiczne, garncarskie i plecionkarskie. W pobliżu „Domu” powstał też – dzięki realizowanemu projektowi pn. „Nowe polskie sady dawnych

⁸ <http://loko-motywa.pl> (dostęp z dnia 20.07.2017)

odmian” – sad z 50 drzewami jabłoni i grusz. W ramach projektu „Nie ma Kaszëb bez Polonii, a bez Kaszëb Polëczy” przygotowano grę terenową „Detektywi Kaszubskiej Historii”, której fabuła opiera się na historii wsi oraz kulturze i tradycji regionu. Na obrzeżach wsi stworzono ścieżkę ornitologiczno-przyrodniczą „Kokoszka” o długości 1,5 km. Liczne rzeki i jeziora w okolicach Swornegaci przyciągają amatorów sportów wodnych (żeglarstwa, wędkarstwa, kajakarstwa).⁹

Dwie wsie z Pomorza – Swornegacie i Mikorowo – znalazły się w utworzonej w ramach projektu „Wioski tematyczne – dywersyfikacja przychodów wiejskich organizacji pozarządowych” sieci współpracujących ze sobą 30 wiosek tematycznych z całej Polski, której zasadniczym celem jest rozwijanie kompetencji i umiejętności przedstawicieli organizacji prowadzących wioski¹⁰.

Zdaniem W. Idziaka (2008) tworząc wioskę tematyczną, trzeba nastawić się na sukcesy, ale także na porażki. W regionie pomorskim większość z nich od lat funkcjonuje z powodzeniem, prężnie się rozwija, urozmaicając swoją ofertę. Przykładem może być działająca już od ponad dekady *Wioska Hobbitów*. Jednakże są na badanym terenie wsie, które zawieszają swoją ofertę turystyczną, jak *Wioska Bajek i Rowerów* w Podgórkach. W regionie podejmowane były także próby tworzenia kolejnych wsi tematycznych, czego przykładem może być miejscowość Borkowo, której specjalizacja rozwijać się miała w oparciu o zlokalizowany w okolicy grobowiec megalityczny. Członkowie stowarzyszenia „Mała Ojczyzna” postanowili stworzyć *Wioskę neolityczną*. W pracach związanych ze specjalizacją wsi zatrudnienie znalazło około 60 osób. Część funduszy potrzebnych na stałą rozbudowę repliki osady z okresu neolitu pochodziła z nagrody Fundacji Kultury, za zdobycie trzeciego miejsca w konkursie „Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości”. Aktualnie turystów przyciąga do Borkowa średniowieczna „Osada Woją Borka” – prywatna inicjatywa człowieka pełnego pasji i energii, który stworzył w prowadzonym przez siebie gospodarstwie agroturystycznym replikę osady wczesnośredniowiecznej. W ofercie skierowanej zarówno do dzieci, jak i dorosłych znalazły się rycerskie pojedynki na równoważni, strzelanie z łuku, rzut toporem i włócznią. Odbywają się tu warsztaty garncarstwa, tkactwa, kowalstwa, rzeźbiarskie i kulinarne (pieczenie podptomyków oraz chleba, wyrabianych ze zboża własnoręcznie utartego w żarnach). Atrakcją jest także organizowany rokrocznie oryginalny festiwal średniowieczny („Średniowieczne Żniwowanie”).¹¹

Kolejnym przykładem tworzenia wsi tematycznej może być Grabówko – *Wioska klocków*, powstająca na bazie gospodarstwa agroturystycznego „Pod jaskółczym gniazdem”, posiadającego też certyfikat gospodarstwa ekologicznego. Właścicielem jest nie tylko rolnik, ale i emerytowany nauczyciel z wieloletnim doświadczeniem pedagogicznym. Dlatego oferta agroturystyczna gospodarstwa jest wzbogacona o tematykę warsztatów edukacyjnych, głównie dla dzieci i młodzieży szkolnej, m.in: wspólne budowanie bajkowego świata (z ekologicznych klocków), gry i zabawy matematyczne (oferta specjalna) oraz ruchowe, malowanie na szkle, legendy i opowieści ludowe Pomorza Zachodniego. Z kolei we wsi Żółte (w gminie Drawsko Pomorskie) z inicjatywy sołtysa odbyły się już pierwsze spotka-

⁹ Swornegacie – *Wioska Kaszubska*: <http://swornegacie.org.pl/> (dostęp z dnia 1.08.2017)

¹⁰ Projekt „Wioski tematyczne – dywersyfikacja przychodów wiejskich organizacji pozarządowych” to jeden z 9 wniosków, które uzyskały wsparcie w ramach programu „Obywatele dla Demokracji” (projekty systemowe) realizowanego przez Fundację im. Stefana Batorego w Warszawie; <http://wioskitematyczne.pl/> (dostęp z dnia 1.10.2017)

¹¹ <http://www.malechowo.pl/499-OsadaSredniowiecznawBorkowie.html> (dostęp z dnia 19.07.2017)

nia, podczas których przybliżono mieszkańcom ideę wiosek tematycznych i zorganizowano wyjazd studyjny do *Wioski Hobbitów* i Borkowa. Dotychczas realizowanym pomysłem na ożywienie lokalnej społeczności, integrację mieszkańców, zabawę, ale i przyciągnięcie turystów jest organizacja (od 2014 r.) Jarmarku Średniowiecznego, do którego przygotowania trwają cały rok. Plany na przyszłość są jednak ambitniejsze niż jednodniowa impreza – stworzenie wsi tematycznej pn. *Żółte – wieś z pomysłem*. Szanse na rozwój są, gdyż w pobliżu znajduje się „historyczna perełka”, nazywana drugim Biskupinem, czyli Wyspa Świętych Koni. Planowana jest też budowa świetlicy z zapleczem socjalnym i pokojami noclegowymi dla studentów archeologii, którzy przyjeżdżają tu na wykopaliska, z izbą muzealną, a docelowo stworzenie grodziska¹².

Podsumowanie

Odnowa wsi jest coraz silniej akcentowanym elementem przemian przestrzeni wiejskiej, zarówno w wymiarze praktycznym, jak i naukowym (Wolski i Sykała 2016). Jej podstawą powinno być myślenie o gospodarce oraz pozyskiwanie nowych źródeł dochodu, gdyż od tego zależy, czy i kto na wsi zechce pozostać lub do niej przybyć. Rozwój nowej gospodarki stawia więc obszary wiejskie, nie licząc przypadków wyjątkowych, w trudnej sytuacji. Na znaczeniu tracą dotychczasowe czynniki rozwoju związane z rolnictwem i pośrednio z przemysłem. Przychodzi czas szukania i wdrażania zawodów i zajęć związanych z gospodarką wiedzy, doznań i twórczości. Nie oznacza to rezygnacji z rolnictwa, powinno ono nadal pozostawać ważnym zajęciem mieszkańców wsi. Możliwe to będzie jednak wtedy, gdy rolnictwo będzie funkcjonować w nowych ramach, w powiązaniu z dodatkową działalnością lokującą się w nowej gospodarce (Idziak 2009). O tych nowych szansach uzupełnienia i wzmocnienia rolnictwa, szczególnie rolnictwa ekologicznego, świadczy rozwój gospodarstw edukacyjnych, rozrywkowych, artystycznych i terapeutycznych (Gralak 2008). Wieś z niespotykanym motywem przewodnim to doskonały sposób nie tylko na integrację mieszkańców, ale także na biznes. Zatem są one ciekawą formą przedsiębiorczości społecznej. Stanowią sposób na lokalną aktywność i pracę, która wpisuje się w rozwój ekonomii społecznej, a jednocześnie jest drogą do ożywienia gospodarki wiejskiej. Wioski tematyczne są alternatywą dla wsi o mniejszych szansach rozwojowych, dla obszarów peryferyjnych. Tym samym przyczyniają się też do wzrostu innowacyjności wsi.

Funkcjonujące w regionie pomorskim wioski tematyczne są w większości popegeerowskie. Przez lata zmagaly się one z trudnościami społecznymi oraz ekonomicznymi. Ich mieszkańcy często nie zdawali sobie sprawy z walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych miejsca zamieszkania. W ofercie prezentowanych wiosek dominują warsztaty, szlaki i ścieżki edukacyjne oraz zabawy i animacje, konkursy, zawody, gry terenowe i pokazy. Mieszkańcy, wśród wiodących korzyści płynących z utworzenia wiosek tematycznych, najczęściej dostrzegają poprawę wyglądu swojej wsi oraz wzrost aktywności społecznej mieszkańców. Większość wiosek funkcjonuje jednak jeszcze zbyt krótko, aby można było określić ich długofalowy wpływ na wieś i społeczność lokalną. Perspektywy dalszego rozwoju i możliwości pozyskiwania różnych źródeł finansowania zależą przede wszystkim od ich oferty oraz promocji.

¹² <http://spotkania.wiara.pl/doc/3333018.Jak-drzewiej-bywalo> (dostęp z dnia 1.10.2017)

Wsie tematyczne zazwyczaj tworzone są przez mieszkańców jako inicjatywy oddolne, lub przez stowarzyszenia, które później wspierają ich działanie i dalszy rozwój. Ich budowa to bez wątpienia proces, który odbywa się na wielu płaszczyznach, ale najważniejszy jest człowiek, bowiem to w nim drzemie nieskończony potencjał do tworzenia i działania. Zatem aranżowanie i funkcjonowanie takich wiosek to proces zależny od mieszkańców wsi, ich nieustannego zaangażowania, pomysłowości i konsekwencji w działaniu. Aktywność dotyczy różnych poziomów – od rozbudowanej, wieloskładnikowej oferty (np. *Wioska Hobbitów*) po działania nakierowane bezpośrednio na interes społeczności lokalnej (np. stowarzyszenie w Iwiciu – *Wioska Końca Świata* – prowadzi szkołę społeczną, remontuje kościół i tworzy cysterską izbę muzealną). Ta różnorodność form działania jest zgodna z cechą dobrych projektów odnowy wsi. Wioska tematyczna jest więc swoistym połączeniem działań przedsiębiorczych i obywatelskich łączących zarówno innowacyjność ekonomiczną, jak i społeczną.

Bibliografia

- Bielski P.**, 2011, *Karwno – w stronę wsi uczącej się*, Zrównoważony rozwój – Zastosowania, 2, s. 38–49.
- Brunmayr E.**, 2001, *Evaluierungsprojekt. Themendörfer. Dörfer mit Profil*; <http://www.dorf-stadterneuerung.at> (dostęp z dnia 16.04.2014).
- Brunmayr E.**, 2006, *Themendörfer. Erfolg und Nachhaltigkeit. Rückschau und Evaluierung am Beginn der Zukunft*, *Leben in Stadt & Land*, 1 (frühling), s. 8–9.
- Czapiewska G.**, 2011, *Odnowa wsi szansą na rozwój peryferyjnych obszarów wiejskich Pomorza*, *Barometr Regionalny*, 3 (35), s. 85–94.
- Czapiewska G.**, 2012, *Wioski tematyczne sposobem na aktywizację gospodarczą i społeczną regionu*, *Studia i Materiały „Miscellanea Oeconomicae”*, 1, s. 109–124.
- Gierszewska D.**, 2014, *Swornegacie. Monografia wsi*, *Swornegacie*.
- Gralak K.**, 2008, *Farming For Health, jako innowacyjny kierunek wzmocnienia konkurencyjności gospodarstw rolniczych*, *Roczniki Naukowe, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, X, 3, s. 192–196.
- Idziak W.**, 2004, *O odnowie wsi*, *Fundacja Wspomagania Wsi*, Warszawa.
- Idziak W.**, 2008, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, *Alta Press*, Koszalin.
- Idziak W.**, 2009, *Zarządzanie przestrzenią wsi przez dodawanie jej wartości*, *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 12, s. 198–205.
- Idziak M.**, 2013, *Wioski tematyczne w Polsce w latach 1997–2013*, <http://www.wioskitematyczne.org.pl/files/Wioski%20tematyczne%201997%20-%202013.pdf>. (dostęp z dnia 1.10.2017).
- Idziak W., Wilczyński R.**, 2013, *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*, *FAPA*, Warszawa.
- Kaleta A.**, 1992, *Podstawowe założenia odnowy obszarów wiejskich Europy*, [w:] M. Wieruszewska (red.), *Odnowa wsi między mitem a nadzieją*, *IRWiR PAN*, Warszawa, s. 13–46.
- Kamiński R.**, 2008, *Aktywność społeczności wiejskich. Lokalne inicjatywy organizacji pozarządowych*, *Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa*, *IRWiR PAN*, Warszawa
- Kłoczko-Gajewska A.**, 2015, *Działalność wiosek tematycznych w Polsce i wstępna analiza jej efektów*, *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 102, 3, s. 104–111.
- Ofierska M.**, 2017, *Skuteczne metody aktywizowania mieszkańców wsi i włączania ich w działania na rzecz lokalnych społeczności* – prezentacja na II Kongresie wiosek tematycznych, Maróz-Ka-

- mionka, 5–6 maja 2017 r. http://wioskitematyczne.pl/wp-content/upl_ads/2017/06/Skuteczne-metody-aktywizowania-mieszkańców-wsi.pdf (dostęp z dnia 7.10.2017)
- Pretty J.**, 1999, *O zrównoważonym rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa (tłumaczenie broszury *Sustainable Development for Local Economies*).
- Rydz E.**, 2009, *Wpływ programów odnowy wsi na aktywizację społeczności lokalnych w województwie pomorskim*, [w:] B. Domański, W. Kurek (red.), *Gospodarka i przestrzeń. Prace dedykowane Profesor Danucie Ptaszyckiej-Jackowskiej*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 263–281.
- Sala K.**, 2016, *Wioski tematyczne jako przykład innowacyjności w turystyce wiejskiej*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Rzeszowie, 30, 2, Rzeszów, s. 117–126.
- Thieme M., Birkigt K.-U.**, 2006, *Dorfentwicklung mit wirtschaftlichen Leitbildern zur Erhöhung der lokalen Wertschöpfung (Themendörfef)*, Infodienst der Sächsischen Landesanstalt für Landwirtschaft, 2, Dresden, s. 15–21.
- Wacęga S.**, 2011, *Przedsiębiorczość obywatelska w działalności wioski tematycznej*, Folia Pomoranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica, 288 (64), s. 81–90.
- Wilson O.J.**, 1999, *Village renewal and rural development in the former German Democratic Republic*, GeoJurnal, 46, s. 247–255.
- Wolski O., Sykała Ł.**, 2016, *Zasoby lokalne, odnowa wsi i koncepcje rozwoju obszarów wiejskich. Próba teoretycznego ujęcia zależności*, Studia Obszarów Wiejskich, 44, s. 21–38.

Strony internetowe

- <http://cit.czarnadabrowka.com.pl/index.php/turystyka/polecane-miejsca/item/372-karwno-wioska-fantazji.html> (dostęp z dnia 10.07.2017)
- <http://loko-motywa.pl> (dostęp z dnia 20.07.2017)
- <http://mikorowskieziola.com.pl> (dostęp z dnia 19.07.2017)
- http://morzeprzygody.eu/?page_id=569 (dostęp z dnia 18.07.2017)
- http://morzeprzygody.eu/?page_id=569 (dostęp z dnia 18.07.2017)
- <http://paproty.pl/> (dostęp z dnia 18.07.2017)
- <http://spotkania.wiara.pl/doc/3333018.Jak-drzewiej-bywalo> (dostęp z dnia 1.10.2017)
- <http://swornegacie.org.pl/> (dostęp z dnia 1.08.2017)
- <http://wioskahobbitow.pl/> (dostęp z dnia 18.05.2017).
- <http://wioskitematyczne.pl/> (dostęp z dnia 1.10.2017)
- <http://wioskitematyczne.prv.pl/wioski-tematyczne-w-polsce/kraina-bajek-i-rowerow.html> (dostęp z dnia 19.07.2017)
- http://www.farmer.pl/fakty/jak-polska-wies-stala-sie-kraina-fantazji_63377.html (dostęp z dnia 10.07.2017)
- <https://www.facebook.com/wioskahobbitow/> (dostęp z dnia 17.05.2017);
- <https://www.facebook.com/wioskaziolikwiatow/> (dostęp z dnia 19.07.2017)
- <http://www.malechowo.pl/499-OsadaSredniowiecznaWborkowie.html> (dostęp z dnia 19.07.2017)
- <http://www.wioskitematyczne.org.pl> (dostęp z dnia 18.07.2017)
- http://www.zielonesercepomorza.pl/kulturowo/ciekawe_miejsca/slonecznikowa_wies.html (dostęp z dnia 21.07.2017)

Summary

Contemporary rural areas undergo significant changes. Village renewal is currently being increasingly highlighted as an element of transformation occurring in rural space, both in practical and theoretical context. One of the initiatives under the notion of village renewal with intention to revive social bonds and gain additional income is to establish a thematic village, whose development is focused on a certain topic (local food, craft, history, etc.). The offer of thematic villages is based upon interpretation of rural space. It acts as a resource and can be utilized for developing tourist products and enhancing local entrepreneurship.

The paper characterizes thematic villages on the example of the region of Pomerania (comprising the area of the Pomorskie and Zachodniopomorskie Voivodeships). It describes their development and economic significance, emphasizing their role in the process of rural renewal. Majority of examined villages are part of the former agricultural state farms, which for years have struggled with social and economic difficulties. A village with an unmistakable motive is therefore an alternative to localities with less favorable developmental opportunities. Thematic villages significantly contribute to the growth of innovation in rural areas.

